Prof. zw. dr hab. Tadeusz ALEKSANDER
(em. prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego)

O c e n a

rozprawy doktorskiej mgr Piotra KONIECZNEGO pt. „Kształcenie na odległość w szkolnictwie wyższym Hiszpanii" (Warszawa 2017, s. 528).

Oceniana rozprawa jest monografią największej dzisiaj instytucji kształcenia na odległość w Hiszpanii jaką jest Narodowy Uniwersytet Kształcenia na Odległość. Powołany do życia w 1972 r. jest równocześnie najmłodszą uczelnią spośród 69 hiszpańskich uniwersytetów, różniącą się od nich inną, niezwykle atrakcyjną, formą edukacji jaką jest kształcenie na odległość z wykorzystaniem platformy wirtualnej. Aktualnie kształci się w niej rocznie ponad 250 tys. studentów. Jest ona uczelnią ogólnonarodową, realizującą swoje zadania edukacyjne nie tylko przez Centralę (Siedzibę Główną) w Madrycie ale także przez sieć 61 regionalnych centrów stowarzyszonych, rozsianych po całym kraju oraz w kilku państwach Ameryki Łacińskiej. Oceniana monografia powstała w 40 lecie działalności omawianej przez Autora Uczelni.

Wagę podjętego wysiłku przez Autora rozprawy podnosi niewątpliwie to, że charakteryzowana przez Niego Uczelnia jest drugą co do wielkości (po brytyjskim Open University) instytucją zdalnego kształcenia na świecie.

Trzeba przyznać, że mgr Piotr Konieczny podejmując się zadania napisania ocenionej dysertacji podjął się na naszym polskim gruncie zagadnienia prawie nowego, do tej pory naukowo nie opisanego. Mimo pewnego rodzaju „mody" w Polsce na pisanie prac naukowych na temat oświaty dorosłych w innych krajach (andragogika porównawcza) nikt z polskich andragogów nie zajął się poważniej (obszerniej) problematyką organizacji kształcenia dorosłych w Hiszpanii. Tezę tę potwierdza m. in. obszerna (730 ss.) praca Władysława Woltera, docenta Wolnej Wszechnicy Polskiej pt. „Demokracja i kultura" (1930) w której wymieniony autor szczegółowo scharakteryzował historyczny rozwój i aktualny (wtedy) stan edukacji dorosłych w większości krajów europejskich oraz Stanach Zjednoczonych nie wspominając nawet o tej edukacji w Hiszpanii. Sytuacja ta niewiele poprawiła się po II wojnie światowej kiedy to, poza drobnymi i ogólnymi informacjami o kształceniu dorosłych w Hiszpanii, nikomu nie udało się napisać poważniejszej rozprawy na temat tego interesującego zagadnienia. Ów brak (u nas) zainteresowania sygnalizowaną

problematyką wynikał - jak się wydaje - nie tylko z geograficznej odległości Hiszpanii od naszego kraju ale i z tego, że w kraju tym nie wypracowano w przeszłości nic oryginalnego (np. na podobieństwo uniwersytetu ludowego w Danii czy uniwersytetu regionalnego w Polsce) w zakresie kształcenia dorosłych. Poważniejsza innowacja w tym zakresie zrodziła się dopiero pod koniec XX w. a był nią omawiany w ocenianej dysertacji - Narodowy Uniwersytet Kształcenia na Odległość.

Trzeba także zaznaczyć, ze oceniana dysertacja powstała w środowisku naukowym warszawskiej pedagogiki porównawczej, stworzonym przez Profesora Józefa Półturzyckiego. Pod jego opieką (a sam często i z pają pisał na temat kształcenia dorosłych w innych krajach) powstało kilka prac naukowych na temat kształcenia dorosłych w różnych krajach i to nie tylko Europy. Przykładem książki Ewy Przybylskiej o oświacie dorosłych w Niemczech, Aliny Matlakiewicz - w Wielkiej Brytanii, Artura Fabisia – o edukacji ustawicznej w Szwajcarii i in. W ukształtowaną w środowisku Uniwersytetu Warszawskiego atmosferę swoistej fascynacji edukacją dorosłych w innych krajach doskonale wpisał się mgr Piotr Konieczny - Autor omawianej dysertacji.

Oryginalność ocenianej rozprawy widzieć trzeba nie tylko w tym, że traktuje o edukacji w kraju do tej pory w pewnym stopniu pomijanym przez polskich autorów ale także i w tym, że Autor zajął się w niej niewątpliwą innowacją w edukowaniu dorosłych jaką jest kształcenie na odległość. Pokładano w tym kształceniu duże nadzieje, m. in. z powodu ułatwienia dostępu do studiowania w szkole wyższej ludziom, którzy z różnych powodów nie mogli odbyć studiów w systemie (tradycyjnego) nauczania bezpośredniego.

Podstawa źródłowa ocenianej dysertacji jest rozległa. Stanowią ją trzy rodzaje materiałów. Pierwszy to informacje z analizy piśmiennictwa naukowego, w tym i raportów UNESCO nad stanem oświaty, na temat przemian współczesnej edukacji akademickiej w różnych krajach ze szczególnym uwzględnieniem publikacji na temat kształcenia na odległość. O rozległości tych studiów informują liczne (i niekiedy obszerne) przypisy (645 w całej rozprawie) oraz duża, załączona do rozprawy bibliografia (27 ss.). Z materiału zebranego w toku studiów nad literaturą przedmiotu (traktującą głównie na temat współczesnych przemian edukacyjnych i kształcenia na odległość) Autor rozprawy zredagował dwa pierwsze jej rozdziały.

Drugi rodzaj materiałów to fakty zebrane w toku analizy rozleglej dokumentacji działalności (i związanej z działalnością) interesującej Autora Instytucji. Były to - zaczynając jej wymienianie od dokumentów najogólniejszych: ustawy parlamentarne dotyczące edukacji, Dekret Fundacyjny i Statut omawianej Uczelni. Następnie - informatory o

działalności, plany i programy pracy, materiały statystyczne oraz sprawozdania z działalności Centrali Narodowego Uniwersytetu Kształcenia na Odległość jak i z regionalnych centrów stowarzyszonych tej Instytucji. Trzeba powiedzieć, że dotarcie do tych dokumentów, w większości skupionych w Archiwum Generalnym Uczelni w Madrycie, nie wymagało dużych zabiegów. Ich gromadzeniu i porządkowaniu w tej agendzie opisywanej Instytucji sprzyjała zbliżająca się rocznica 40 - lecia interesującej Autora Uczelni.

Trzecie źródło materiałów gromadzonych przez Autora to Internet. Badany przez Autora Uniwersytet ma swoją stronę internetową, podobnie jak i niektóre regionalne centra stowarzyszone na której systematycznie zamieszczane są wszelkie dokumenty, materiały reklamowe, materiały dydaktyczne oraz informacje o działalności badanej Instytucji. Dzięki temu znaczną część materiałów do rozprawy uzyskiwał Autor w swoim mieszkaniu "bez wychodzenia z domu".

Sporo materiału zgromadził Autor także w toku wywiadów z organizatorami i pracownikami Narodowego Uniwersytetu Kształcenia na Odległość.

Pod względem merytorycznym praca napisana jest poprawnie. W jej kolejnych rozdziałach Autor bardzo starannie ukazał: metodologię swoich badań, istotę i rozwój w poszczególnych krajach kształcenia na odległość, tło społeczno - historyczne rozwoju systemu edukacji w Hiszpanii i wdrażanie - jako oryginalnej i atrakcyjnej innowacji - systemu kształcenia na odległość w szkołach wyższych tego kraju. Na tym tle - w następnych rozdziałach - szczegółowo scharakteryzował: genezę i rozwój struktury organizacyjnej Narodowego Uniwersytetu Kształcenia na odległość, istotę i specyfikę pracy nauczycieli i tutorów, różnorodność materiałów dydaktycznych, platformę wirtualną, elementy metodyki nauczania na odległość, ewaluację systemu kształcenia, rozrost ilościowy i różnicowanie się form kształcenia (poza kształceniem na poziomie licencjatu, magisterium i studiów doktoranckich) a tym samym rozszerzanie kształcenia na nowe grupy społeczno – zawodowe. W przedostatnim rozdziale rozprawy Autor klarownie zobrazował (przykładowo) pracę edukacyjną sześciu centrów stowarzyszonych omawianego Uniwersytetu. W trudnym dla Autora rozdziale dziewiątym rozprawy - ukazał zasadność włączenia działalności omawianego Uniwersytetu w system edukacji ustawicznej i wykazał oryginalność (poprzez wdrażanie nowych form kształcenia dostosowanych do potrzeb potencjalnych słuchaczy z różnych grup społeczno - zawodowych) Uniwersytetu w realizacji tej idei.

Tak skonstruowana rozprawa ma jasną strukturę logiczną, zaś treść i zakres omówionych w niej zagadnień upoważnia do stwierdzenia, że jest ona monografią rozległego i oryginalnego zjawiska oświatowego jakim jest Narodowy Uniwersytet Kształcenia na

Odległość. Ukazane w niej zjawisko jest dobrze osadzone w europejskich i światowych trendach unowocześnienia i modernizacji kształcenia dorosłych (moda na kształcenie na odległość i uniwersytet otwarty) oraz realiach edukacyjnych Hiszpanii w której zjawisko to zaistniało. Ten oryginalny opis nie jest jednak wolny od zastrzeżeń i krytyki. W niektórych miejscach z powodu zbytniej szczegółowości i - zdaje się - niewystarczającego sproblematyzowania charakteryzowanych zagadnień dysertacja robi wrażenie kroniki czy zwykłego sprawozdania z kilkakrotnych odwiedzin charakteryzowanej Instytucji.

Niewątpliwą zaletą rozprawy jest dobry język. Ta jej cecha sprawia, że pracę czyta się z przyjemnością a recepcja jej treści nie wymaga dużego wysiłku. Wartość i autentyzm rozprawy „podnosi" obszerny aneks zawierający liczne zdjęcia i sporą ilość dokumentów dotyczących organizacji i funkcjonowania Uczelni charakteryzowanej w rozprawie.

Wydanie pozytywnej oceny o dysertacji wcale nie oznacza iż Autor - mimo sporego doświadczenia pisarskiego - ustrzegł się w rozprawie potknięć językowych i merytorycznych. Przykładem już „wstęp" na s. 7, który nie jest wstępem a rozdziałem metodologicznym. Na s. 18 rozprawy Autor pisze o pracach „dedykowanych" kadrze nauczycielskiej zamiast „poświeconych" a na s. 20 wspomina o „deficycie" prac na temat kształcenia zdalnego co brzmi dość nieporadnie. Nie dodaje powagi tej pracy zamieszczony na ss. 202/203 opis gry w szachy jako formy kształcenia na odległość. Gra ta przypomina bardziej rozrywkę i zabawę niż edukację. Na wspomnianej już s. 203 mowa jest o korzystaniu studentów omawianej Uczelni z „instalacji" zamiast z „urządzeń" sportowych. Niezbyt udanym wydaje się być także tytuł rozdziału 7 (na s. 135). Jest on mało odmiennie sformułowany (podobny) w stosunku do tytułu rozdziału 6 i nie zapowiada tego co jest jego treścią. Winien on brzmieć „zakres" lub „formy" edukacji na odległość. Niewątpliwie do niedociągnięć pracy należy pominięcie (ss. 47 – 52) przy omawianiu roli podręcznika w kształceniu na odległość monografii J. Skrzypczaka pt. „Konstruowanie i ocena podręczników" w której duży rozdział poświęcony został podręcznikowi w relacji do innych środków dydaktycznych w tym także nauczania z wykorzystaniem mediów audiowizualnych. Godne krytyki wydaje się być pominięcie w bibliografii opracowania Stefanii Szczurowskiej pt. System edukacji w Hiszpanii" opublikowanego w 2013 r. w pracy zbiorowej „Systemy edukacji w krajach europejskich" (red. E. Potulicka). Wyraźnym niedociągnięciem pracy jest zaniechanie podziału rozdziału ostatniego, poświeconego interpretacji kształcenia na odległość jako jednego z nurtów (lub części) edukacji ustawicznej, na podrozdziały. Treść tego ważnego dla całej dysertacji rozdziału winna być, konsekwentnie jak rozdziały poprzednie podzielona na mniejsze elementy.

Zasygnalizowane niedociągnięcia i usterki nie obniżają dużej wartości ocenianej dysertacji. Piszący tę ocenę zwraca na nie uwagę zgodnie z sumieniem recenzenta i na dowód uważnego przeczytania rozprawy.

W sumie oceniana dysertacja stanowi poważne studium ważnego i atrakcyjnego, ze względu na swoją odmienność organizacyjną, zjawiska. Jest ona monografią kompletną znaczącej w Europie instytucji kształcenia na odległość. Monografią ukazującą tę Instytucję na tle szerokich przemian społecznych i historycznych jako twór zmieniających swoje zadania i funkcje tradycyjnych uniwersytetów. Wartość jej widzieć trzeba w kilku obszarach. Pierwszy to ukazanie istoty i oryginalności metodycznej i organizacyjnej oraz ewaluacji i systemów zapewnienia jakości (systemy akredytacyjne) kształcenia na odległość. Drugi - ukazanie dynamiki ilościowego i jakościowego rozwoju tej edukacji w postaci sieci tworzenia coraz większej i oryginalniejszej w formach działalności Centrali tej Instytucji w Madrycie oraz zagęszczaniu sieci centrów stowarzyszonych o coraz doskonalszych metodach wspierania sterowanego z Centrali kształcenia na odległość. Kolejny to ukazanie ewolucji programów, form organizacyjnych, ewaluacji oraz społecznych funkcji kształcenia na odległość. Główną z tych funkcji jest stworzenie możliwości odbywania studiów wyższych, na wszystkich poziomach, osobom które z różnych powodów nie mogły podjąć kształcenia na tradycyjnych studiach, a dzisiaj ucząc się w uczelni kształcącej na odległość nie muszą opuszczać miejsca pracy i wyjeżdżać na czasz studiów poza miejsce zamieszkania.

Oceniana praca jest także poważnym kompendium wiedzy ogólnej o Hiszpanii, tworzących ją wspólnotach (17 wspólnot) autonomicznych i ich zróżnicowaniu, rozwoju edukacji narodowej (powszechnej) znaczonym kolejnymi ogólnokrajowymi aktami parlamentarnymi, wdrażaniu w hiszpańskim szkolnictwie wyższym Procesu Bolońskiego. Nie brak w niej także informacji oryginalnych i zaskakujących czytelnika jak np. ta o źródle inspiracji założenia Narodowego Uniwersytetu Kształcenia Na Odległość, które tkwiło w doświadczeniach zambijskiego Uniwersytetu Korespondencyjnego w Lusace (s.163). Sytuacja ta zdaje się wskazywać na wyrównywanie się poziomu i innowacyjności kształcenia w uniwersytetach - przynajmniej największych - wszystkich kontynentów.

Wymienione zalety teoretyczne i metodologiczne rozprawy dowodzą, że stanowi ona oryginalne rozwiązanie ważnego problemu naukowego a zarazem i praktycznego. Z tego powodu w pełni odpowiada ona wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim określonym przez Ustawę z dnia 24 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym .... (art. 13). W związku z tym wnioskuje o dopuszczenie jej autora mgr Piotra Koniecznego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

T. Aleksander